

Між даними про викиди стаціонарних і пересувних джерел забруднення атмосферного повітря та екологічні збори, фактично сплачені за його забруднення, існує пряма кореляційна залежність.

Застосування методів відбору даних, кореляційно-регресійного та факторного видів аналізу дало змогу побудувати максимально можливу для заданих умов структурну модель параметрів викидів шкідливих речовин та екологічних зборів за забруднення атмосферного повітря у Львівській області.

Отже, використання економічних інструментів раціонального використання і охорони атмосферного повітря дає змогу прогнозувати надходження коштів до фондів охорони навколишнього середовища у Львівській області.

УДК 336.582

*Доц. Н.Б. Ярошевич; студ. А.В. Мазур;
студ. М.Р. Мокринська – НУ "Львівська політехніка"*

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКА РЕАЛЬНІСТЬ

Розглянуто поняття державного боргу та порядок його формування. Обґрунтовано можливі напрямки побудови державної фінансової політики у здійсненні зовнішніх та внутрішніх запозичень на основі наукових концепцій американських учених. Розглянуто проблематику формування державного боргу в Україні та можливі шляхи вирішення.

Ключові слова: державний борг, внутрішній державний борг, зовнішній державний борг, державні запозичення.

*Assoc. prof. N.B. Yaroshevych; stud. A.V. Mazur;
stud. R. Mokrynska – NU "L'vivs'ka Politekhnik"*

National debt management: foreign experience and Ukrainian reality

The article deals with the national debt and the order of its formation. The possible directions of creating the state financial policy are considered in realization the external and internal borrowings on the basis of American scientific conceptions. The problems of national debt formation in Ukraine are discussed and possible ways of their solution are suggested.

Keywords: national debt, internal national debt, external national debt, national borrowings.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Управління державним боргом, який є засобом покриття дефіциту бюджету держави та інструментом стабілізації фінансового ринку набуває особливо важливого значення у період трансформації національної економіки та розвитку товарно-грошових відносин. Державний борг – це сукупність усіх боргових зобов'язань держави перед своїми кредиторами. Розмір державного боргу, його динаміка і структура, темпи їх росту є показниками фінансового стану держави та ефективності державної боргової політики. Тому визначення основних пріоритетів державної боргової політики, зокрема щодо пропорцій і порядку здійснення зовнішніх та внутрішніх запозичень, є необхідним і актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за темою, в яких започатковано розв'язання проблеми. Державний борг є предметом дослідження і

дискусій багатьох учених, управління державним боргом розглядається як з точки зору важливості для фінансової політики держави, так і з точки зору перспектив формування та розвитку національної економіки. Серед західних вчених особливої уваги заслуговують праці Дж. Кейнса, П. Кругмана, Р. Барро, П. Харрода, А. Сміта, А. Лернера, Р. Масгрейва, К. Макконнелл, С. Брю та ін. Теоретичними і практичними питаннями державного боргу присвячені роботи вітчизняних дослідників: В.А. Андрущенко, О.І. Барановського, З.О. Лютого, О.В. Плотнікова, Н.В. Зражевської, Я.В. Онищук, В.В. Козюка, Ю.К. Алексєєва та ін.

Трансформаційні перетворення в Україні розпочались на тлі глибоких макроекономічних диспропорцій. Їх прояв, тією чи іншою мірою, посилюється у ході становлення перехідної економіки. Внутрішня й зовнішня макроекономічна та інституціональна розбалансованість макросистеми спричинила дефіцит бюджету і платіжного балансу та швидкий розвиток державного боргу [3].

Наявність державного боргу, його розміри, розміщення і методи погашення прямо чи опосередковано впливають майже на всі сторони економічного життя держави, такі як: дефіцит державного бюджету, розмір грошової маси в обігу, що визначає темпи інфляції, звуження чи розширення сукупного попиту і пропозиції та інші. Це робить державний борг не просто засобом залучення коштів для фінансування державних потреб, але й важливим інструментом фінансової політики держави, невірне використання якого може призвести до істотних ускладнень, чи навіть до фінансової кризи [4].

Ціллю статті є визначення пріоритетів для національної економіки при здійсненні внутрішніх та зовнішніх запозичень.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Відповідно до ст. 2 Бюджетного Кодексу України державний борг – загальна сума заборгованості держави, яка складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави, включаючи боргові зобов'язання держави, що вступають у дію в результаті виданих гарантій за кредитами, або зобов'язань, що виникають на підставі законодавства або договору [1, с. 2].

Порядок формування державного боргу здійснюється шляхом здійснення зовнішніх та внутрішніх запозичень, та обслуговування вже існуючого боргу.

Відповідно за типом кредитора державний борг поділяється на:

- внутрішній – заборгованість перед кредиторами всередині держави: Національним банком України (за позиками одержаними для фінансування дефіциту бюджету, за компенсаційними виплатами населенню в Ощадбанку, сільськогосподарських підприємств, за показниками віднесеними на державний борг); перед іншими банками; перед юридичними особами; перед іншими органами управління; інша заборгованість;
- зовнішній – заборгованість перед кредиторами за межами держави: за позиками міжнародних організацій; за позиками, наданими іноземними державами під гарантії уряду; за позиками, наданими іноземними банками; за позиками, наданими іноземними юридичними особами; інша заборгованість.

Проблеми, що стоять на шляху до фінансової стабільності та економічного зростання України, здебільшого зумовлені дефіцитом фінансових ре-

сурсів всередині країни. Засобами часткового вирішення фінансових проблем та пожвавлення економічної кон'юнктури у країні є зовнішні та внутрішні запозичення.

Негативним елементом економічної політики, який є спільним для всіх країн постсоціалістичного табору, є проблеми з погашенням та обслуговуванням державного боргу, що зумовлено неспроможністю контролювати дефіцит державного бюджету. Варто відзначити, що використання державних запозичень на фінансування поточних бюджетних витрат, у т.ч. на обслуговування державного боргу є найменш ефективним шляхом. Водночас країни, що розвиваються, значну частку запозичень використовують якраз на обслуговування передусім зовнішнього боргу. Це характерно для України та майже для всіх постсоціалістичних країн Європи, що призводить до постійного зростання зовнішньої заборгованості [6].

Становлення інституту державного боргу з огляду на його нормативно-правове забезпечення зумовлюється складною природою цих відносин, а також предмета та методу правового регулювання. Ці відносини регулюються комплексним законодавством, де значна частина покладається на цивільно-правові норми, у силу предмета правовідношення – цінних паперів [7, с. 127-131].

На сьогодні необхідно констатувати, що державний борг є органічною складовою фінансових систем переважної більшості країн світу, дієвим інститутом у механізмі макроекономічного регулювання та інструментом реалізації економічної стратегії держави.

В Україні за роки її незалежності формування боргу відбувалося значною мірою під впливом потреб оперативного фінансування поточних бюджетних видатків, що зумовило його структуру та обсяги [8].

Обсяг державного боргу та його структура значною мірою визначають рівень боргового навантаження та стан платоспроможності держави. Для оцінки боргового навантаження використовують, як правило, відношення суми державного боргу до ВВП [9, с. 462].

Для того щоб фінансовий ринок був збалансований величина основної суми державного боргу не повинна перевищувати 60 % фактичного річного обсягу валового внутрішнього продукту України, що відповідає Маастріхському договору та ст. 18 Бюджетного кодексу України.

Існують дві теорії формування боргової політики держави.

Перша теорія полягає у здійсненні зовнішніх запозичень, щоб вкласти їх у розвиток економіки і отримувати приріст валового внутрішнього продукту, внаслідок чого не збільшується співвідношення борг / ВВП, а гроші всередині країни ідуть на розвиток. Ця теорія знайшла своє застосування і є одним зі способів розвитку економіки в більшості країн світу. Проте при її втіленні в борговій політиці України виникає ряд недоліків. Одним з найвагоміших є безгосподарність держави, котра проявляється у невмінні вкладати гроші так, щоб ВВП зростав. Крім цього, виникає валютний ризик, адже гроші приходять за одним курсом, а повертатись можуть за менш вигідним.

Друга теорія базується на внутрішніх запозиченнях. Позитивним у цій політиці є те, що вона виключає валютні ризики. Також цей напрям сприяє

значному зростанню в обігу кількості облігацій внутрішніх державних позик (далі – ОВДП), котрі розглядаються внутрішніми кредиторами як надійне безризикове вкладення фінансових фондів.

Як приклад, варто відзначити, що Україна у своїй фінансовій практиці робила певні спроби введення цієї політики. У 2005 р. Міністерство фінансів здійснювало перетворення зовнішнього боргу у внутрішній. Така політика мала певні результати. Зокрема, на початок року зовнішні зобов'язання становили 75 % заборгованості, за 9 місяців ця частка скоротилась до – 71,7 %, у гривневому еквіваленті. У доларовому вираженні – з 75 % до 70,7 %. Обґрунтуванням таких дій є те, що відсотки з державного боргу не будуть іти з країни, а залишатимуться всередині. Іншими словами відбулося перетворення зовнішньої заборгованості у внутрішню за рахунок випуску великого обсягу ОВДП. У 2005 р. КМУ вдалося продати рекордний обсяг ОВДП – на суму 6,9 млрд. грн.

Станом на 30 вересня 2007 р. державний прямий та гарантований борг України становив 82.202.359,03 тис. грн. або 16.277.694,86 тис. дол. США, в тому числі: державний прямий та гарантований зовнішній борг – 64.307.845,64 тис. грн. (78,23 % від загальної суми державного прямого та гарантованого боргу) або 12.734.226,86 тис. дол. США; державний прямий та гарантований внутрішній борг – 17.894.513,39 тис. грн. (21,77 %) або 3.543.468,00 тис. дол. США.

Державний прямий борг України становив 67.083.522,99 тис. грн. (81,61 %) або 13.283.865,94 тис. дол. США. Державний прямий зовнішній борг становив 49.744.975,85 тис. грн. (60,52 %) або 9.850.490,27 тис. дол. США. Державний прямий внутрішній борг становив 17.338.547,14 тис. грн. (21,09 %) або 3.433.375,67 тис. дол. США.

Гарантований борг України становив 15.118.836,04 тис. грн. (18,39 %) або 2.993.828,92 тис. дол. США, в тому числі: гарантований зовнішній борг – 14.562.869,79 тис. грн. (17,72 %) або 2.883.736,59 тис. дол. США; гарантований внутрішній борг – 555.966,25 тис. грн. (0,68 %) або 110.092,33 тис. дол. США.

Протягом січня-вересня 2007 р. сума державного прямого та гарантованого боргу України збільшилася у гривневому еквіваленті на 1.653.841,67 тис. грн. (2,05 %) або на 327.493,40 тис. дол. США у доларовому еквіваленті.

Загалом державний прямий зовнішній борг збільшився на 238.901,66 тис. грн. (0,48 %) або на 47.307,27 тис. дол. США. Збільшення державного прямого зовнішнього боргу за січень-вересень 2007 р. пов'язано в основному із зростанням курсу євро щодо гривні.

Державний прямий внутрішній борг збільшився на 730.835,02 тис. грн. (4,40 %) або на 144.719,81 тис. дол. США. Збільшення частки державного прямого внутрішнього боргу спричинене перевищенням залучення коштів від випуску ОВДП над погашенням боргу.

Гарантований борг України збільшився на 684.104,99 тис. грн. (4,74 %) або на 135.466,32 тис. дол. США, що пов'язано здебільшого із залученням у вересні 2007 р. Державною службою автомобільних доріг України під державні гарантії зовнішніх кредитних ресурсів у сумі 465 млн. дол. США для фінансування будівництва, реконструкції та капітального ремонту автомобільних доріг загального користування [10].

Проте ринок ОВДП в Україні має ряд проблем. Зокрема, існує обмеження попиту на облігації внутрішньої державної позики. У 2005 р. вдалося продати ОВДП лише завдяки нерезидентам, у попередні роки основними покупцями паперів були Ощадбанк і Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.

Попит на ОВДП можна розширити за допомогою інструментів, які використовують розвинені країни світу для збільшення місткості ринку. Як приклад можна навести такі способи його розширення:

- у Великобританії – короткострокові облігації держави для великих підприємств;
- у США – федеральні і муніципальні облігації, ощадні бони (неринкові облігації, що поширюються серед фізичних осіб).

Однак в Україні такі напрями не розвинені. Необхідним, на нашу думку, був би випуск подібних цінних паперів. Проте застосування теорії внутрішніх запозичень в Україні у 2005 р. шляхом трансформації зовнішнього боргу у внутрішній не зменшило сукупного боргу держави. Боргову політику України та розвинутих країн світу можна порівняти на основі концепцій, що дістали розвиток в американській економічній літературі [5].

Кенсіанська теорія, яку розвивають багато економістів (Р. Масгрейв, К. Макконнелл, С. Брю та ін.), полягає в тому, що державний борг є громадянським активом, складеним із фінансових активів усіх суб'єктів ринку, тобто веде до підвищення попиту і ціни інших активів.

Концепція А. Лернера про зовнішній борг і його ефективність. Зростання зовнішнього боргу тільки тоді стає кабалою, коли залучені фонди пішли на поточні цілі й не привели до створення нової вартості та багатства.

Зовнішні позики залучені на фінансування об'єктів промислового чи сільськогосподарського будівництва, тобто витрачені продуктивно, створить можливість повернути фонди з процентами, а залишок збільшить вартість і національне багатство.

Використання державних запозичень на фінансування поточних бюджетних витрат, у т.ч. на обслуговування державного боргу є найменш ефективним способом використання, але це характерно майже для всіх постсоціалістичних країн Європи, що призводить до постійного зростання зовнішньої заборгованості [6].

Наявність великого зовнішнього боргу хоч і є ризиковим для стабільності фінансової системи, але не завжди має негативні наслідки. На підтвердження цього можна навести економіки найбільших боржників світу – США і Німеччини. Згубними є невміння грамотно розпоряджатися отриманими коштами (залучення коштів у безперспективні сфери та їхнє витрачання на неефективні проекти і соціальні виплати та ін.).

Висновки

З викладеного вище слідуює, що:

- з розвитком фінансового ринку необхідно створити умови для активізації купівлі (продажу) державних зобов'язань;
- необхідно розвивати вторинний ринок державних зобов'язань;
- державні запозичення необхідно використовувати за цільовим призначенням на розвиток певних галузей народного господарства, а не вкладати в неперспективні проекти;

- необхідно удосконалити нормативну базу для чіткого врегулювання питань щодо державних запозичень.

У розрізі існування на сьогодні зовнішніх та внутрішніх запозичень необхідно розширити ринок ОВДП і збільшити попит на них шляхом введення в обіг облігацій для великих підприємств та фізичних осіб (на прикладі Великобританії та США).

В Україні необхідно прийняти Закон України "Про державний борг України", який повинен удосконалити процес управління державним боргом, а також сформувати чітку методику розрахунку величини державного боргу і віднесення відповідних видів заборгованості до внутрішнього і зовнішнього боргу.

Література

1. Бюджетний кодекс України від 21.06.2001 р., № 2542 – III// Відомості Верховної Ради України від 21.09.2001-2001 р., № 37, стаття 189.
2. Закон України "Про державний внутрішній борг України" від 16.09.1992 р., № 2604-XII// Відомості Верховної Ради України від 13.10.1992-1992 рр., № 41, стаття 598.
3. Козюк В.В. Державний борг України у перехідній економіці: Монографія. – Львів: Світ, 2000. – 202 с.
4. Онищук Я.В. Державний борг України в умовах ринкової трансформації економіки: Монографія. – К.: Світ, 2002. – 197 с.
5. Лісовенко В.В. Державний зовнішній борг України: оптимізація формування та управління" – Монографія. – К.: Світ, 2001. – 222 с.
6. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник. – К.: НІОС. – 2000. – 416 с.
7. Заверуха І. Теоретико-правові передумови визначення ін-ту державного боргу// Підприємство, господарство і право (укр.) 2005, № 12. – С. 127-131.
8. Зражевська Н.В. Зовнішній державний борг у фінансовій системі України: Монографія: – К.: Світ, 2006. – 218 с.
9. Василик О.Д., Павлюк К.В. Бюджетна система України: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
10. Офіційний сайт Міністерства фінансів України – www.minfin.gov.ua.

УДК 331.101: 630

Доц. О.І. Ященко, канд. екон. наук;
магістрант І.В. Гера – Львівська КА

РЕЗЕРВИ ЗРОСТАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Розглянуто види резервів та чинників продуктивності для порівняння інформації одержаної під час вимірювання й оцінки досягнутого рівня продуктивності праці. Співставлено ВВП на одну особу та розраховано продуктивність праці зайнятого населення.

Ключові слова: продуктивність праці, трудові ресурси, планування продуктивності праці.

Assoc. prof. O.I. Yaschenko; undergraduate I.V. Gera – L'viv commercial academy

Backlogs of growth of the productivity of labour are on industrial enterprises

The types of backlogs and factors of the productivity are considered for comparison of information, got during measuring and estimation of the attained level of the productivity of labour. GDP is confronted on a one person and the productivity of labour of the concerned population is expected.

Keywords: productivity of labour, labour resources, planning of the productivity of labour.